Ordblindes muligheder med it-hjælpemidler i vidensamfundet

Denne udgivelse er undertegnedes modulopgave udarbejdet i forbindelse med uddannelsen ”Master i Specialpædagogik” på Danmarks Pædagogiske Universitet.

Opgaven er lavet til uddannelsens modul nr. 1, der har overskriften ”Specialpædagogikkens samfundsmæssige og videnskabsteoretiske forankring”

Erik Arendal

Januar/maj 2006

Indhold:

Indledning 3

Problemformulering 4

Historiske opfattelser af ordblindhed 4

Specialundervisningens historie
– med fokus på organisering af undervisning af ordblinde børn 6

Læsning og læring i dag og i fremtidens digitale samfund 8

Ordblindes deltagelse i det digitale vidensamfund 9

Aktuelle eksempler på it-hjælpemidler i undervisningen 11

Konklusion 12

Litteraturliste 14

Bilag – (ikke vedlagt denne udgivelse)

Indledning:
Gennem de seneste årtier er kravene til læsning og videnstilegnelse i videnssamfundet blevet øget markart for alle i samfundet. Mens det for relativt få år siden var muligt at erhverve en uddannelse og deltage på arbejdsmarkedet på trods af store læsevanskeligheder, har øgede læsekrav på de såkaldte håndværksmæssige/ikke boglige uddannelser gjort det stadig vanskeligere for en stadig større målgruppe at erhverve en uddannelse. I en rapport fra år 2000 fastslog OECD således at 1 – 1½ mill. voksne danskere ikke havde de nødvendige læsefærdigheder for at kunne erhverve sig en faglig uddannelse (Pilegård Jensen, 2000).
Den samfundsmæssige løsning på utilstrækkelige læsefærdigheder har de seneste år medført en markant øget fokus på læseundervisning. Formålet har været en generel højnelse af læsefærdigheder for alle - både i folkeskolen og blandt voksne. Senest er dette tydeliggjort i november 2005 med fremlæggelsen af forslag til en ”National handlingsplan for læsning”. (Undervisningsministeriet, 2005) hvor undervisningsministeren bl.a. udtalte: ’*Dårlige læsefærdigheder er måske det største sociale problem, vi har i Danmark*.’ (Haarder, 2005)

De stigende krav til læsning sker samtidig med en eksplosiv udvikling af informationsteknologien. Den øgede mængde af tekst der er tilgængelig på computere stiller stadig større og anderledes krav til læsnnig. Det gælder fx skærmlæsning i tekstbehandlingsprogrammer, e-mail m.m. Men særligt de ”uendelige” muligheder for læsning og ageren på Internettet stiller markant større, anderledes og nye krav til læseren. Mennesker med store læsevanskeligheder stilles her over for nye udfordringer med de digitale medier. Den teknologiske udvikling i informationssamfundet betyder ikke kun større krav til læsning. Den åbner også op for nye muligheder for at læse på andre måder end den vi kender i dag. Nemlig læseformen der siden opfindelsen af bogtrykkerkunsten har gjort papiret til det bærende medie for informationslagring, og læsning af papir til den uundværlige færdighed, som tilfældet er i dag.

I kraft af digitaliseringen af teksten er det muligt at få enhver digital tekst oplæst af computerprogrammer af en stemme der kvalitetsmæssigt for de fleste er fuldt acceptabel. (Arendal, 2003) Dette har især betydning for de ordblinde, hvor læsevanskelighederne skyldes afkodningen af tekstens skriftlige udtryk. For alle i samfundet vil den nye teknologi betyde nye ”læsevaner”, og vi har kun set en begyndelse af de muligheder og konsekvenser, som informationsteknologien og digitaliseringen af informationsvejene vil betyde for vidensamfundet. (Langager, 2000)

Vi står overfor et paradigmeskifte, hvor tilegnelse af viden ikke nødvendigvis kun foregår via læsning i form af visuel afkodning af papir og skærm. De vil også kunne foregå via andre informationsveje og andre sanser. Alligevel er det tankevækkede, at det politiske perspektiv og den undervisningsmæssige satsning fokuserer på færdigheden læsning i traditionel forstand, og ikke i højere grad på videnstilegnelse og læring i et bredere perspektiv. Hvorfor satses, forskes og undervises der ikke i højere grad i de nye

muligheder den teknologiske udvikling giver for informationstilegnelse i vidensamfundet? Hvorfor anvendes den nye teknologi ikke i større udstrækning af mennesker det pga. funktionshæmning har vanskeligheder med at læse trykt tekst? Hvorfor satses der i den nyeste handlingsplan for læsning så lidt på brug af it-hjælpemidler? – hvor forslag til indsatsen hos selv de ældste elever er *'tilbud i 10. klasse til elever uden tilstrækkelige læsefærdigheder til at kunne fortsætte på en ungdomsuddannelse: Intensivt læsekursus på små hold i faglig læsning'*. (Undervisningsministeriet, 2005, side 7, pkt 9)

Problemformulering

Med udgangspunkt i den historiske og undervisningsmæssige udvikling og syn på ordblindhed, er formålet med denne opgave at undersøge og diskutere, i hvilket omfang den nuværende læseopfattelse og tradition er gearet til at indarbejde de digitale muligheder, der byder sig i vidensamfundet. Det leder hen på følgende problemformulering:

- *Hvilke muligheder rummer it og it-hjælpemidler for ordblindes deltagelse i vidensamfundet - i dag og i de nærmeste år.*

Er samfundet og specielt "læsetraditionen" og den traditionelle forståelse af ordblindeproblematikken gearet til at reflektere og implementere de nye digitale muligheder, og hvad kan it-hjælpemidler betyde for ordblindes deltagelse i vidensamfundet på kortere og længere sigt?

Opgaven tager sit udgangspunkt i et kort rids at de historiske syn på ordblindhed, og organiseringen af undervisningen af elever med disse vanskeligheder. I forlængelse heraf beskrives det ovenfor nævnte paradigmeskifte, idet der peges på nye former for læsning og læring som følger med den informationsteknologiske udvikling. Med udgangspunkt i ICF-klassifikationen indledes en diskussion, der sætter den traditionelle opfattelse af ordblindhed i relation til nye handicapforståelser. Der inddrages udvalgte praksiseksempler for de muligheder, der er for deltagelse på trods af læsevanskeligheder. Afslutningsvis vil jeg sammenfatte og konkludere i forhold til de handlemuligheder, jeg på kort sigt ser som relevante for ordblindes fremtidige brug af it-hjælpemidler i en optimal deltagelse i vidensamfundet.

Det første spørgsmål er at afklare en historisk beskrivelse af synet på ordblindhed, med henblik på at kunne perspektivere i hvor høj grad disse traditioner er gearede til at implementere og udvikle mulighederne med den nye teknologi i vidensamfundet.

Historiske opfattelser af ordblindhed

Gennem de sidste 100 år har der været forskellige tilgange og syn på mennesker med svære læsevanskeligheder og begrebet ordblindhed, og jeg vil her ud fra Lis Rasmussen sammenfatte et kort historisk rids. (Rasmussen, 1999):

Betegnelsen ”medfødt ordblindhed” bruges af den engelske øjenlæge W. Pringle Morgan, om en 14-årig dreng, der ikke havde lært at læse, selv om drengen i en hver anden henseende syntes at være intelligent. Han fastslog i 1896, at ordblindhed var medfødt. I 1919 beskrev skolelæge H.P.T. Ørum ordblindhed, som en arvelig lidelse efter en undersøgelse af en række formodede ordblinde børn. Senere kom andre undersøgelser til og Sofie Rifbjerg påviste en jævn overgang fra den normale til den svagtbegavede læsning. Øjenlæge Rønne beskrev i 1932 ordblindheden, dysleksi, som en sygdom, der var familiært betinget, og taler om en svaghed i det hjernecenter, der styrer læseevnen.

I et forsøg på at nuancere årsager og behandling af elever med læsevanskeligheder kommer nye begreber på banen og skolepsykolog Henning Meyer bruger ordene læsesvag eller læseretarderet i 1937. I 1943 vender psykologer sig mod arvelighedsbegrebet og mener, at grænselinjen mellem ordblind og læsesvag drages helt vilkårligt. Skolepsykolog Carl Aage Larsen refererer i 1947 både den medicinske og pædagogisk-psykologiske synsvinkel og taler senere, 1953, om læsemodenhed. Skolepsykolog Ib Rasmussen mener, at der er flere former for læsevanskeligheder og anbefaler i 1954, at alle børn med læsevanskeligheder benævnes læsesvage.

Begrebet ordblindhed opstod således i slutningen af 1800 tallet, da færdigheden læsning i kraft af industrialiseringen skulle udbredes til store dele af befolkningen. Allerede tidligt skiller ordblinde sig ud med en markant forskel mellem den ordblindes læsefærdigheder og øvrige evner, men det er først fra 1950’erne og frem at denne opfattelse nuanceres så man op gennem 1980’erne når frem til nogle grupperinger af læsevanskeligheder hvor ordblindhed bliver en del af det bredere begreb læsehandicap. Her opdeles læsevanskelighederne i 5 kategorier: Dysleksi, læseretardering, læsesvaghed, funktionel analfabetisme og aleksi. Her beskrives Dysleksi/ordblindhed som ofte arveligt betinget, hvor vanskelighederne udtrykkes som usikkerhed på ords lydside. En usikker afkodning medfører, at læsning ikke automatiseres og at ordblinde har vedvarende store vanskeligheder ved at afkode. Tre områder indgår som kendetegn; usikker auditiv skelnen, langsom ordmobilisering og ringe fonologisk opmærksomhed (Dalby, 1992).

Definition af ordblindhed

Gennem 1980’erne og frem bliver ovenstående afgrænsninger tydeligere og i 1992 præciserer professor dr. phil. Carsten Elbro den danske definition af ordblindhed således: *’Ordblindhed, dysleksi, markante vanskeligheder ved at lære at læse og skrive, som beror på langsom og upræcis omsætning af bogstaver og bogstavfølger til sproglyde’* og videre *’Ordblindhed skyldes hverken dårlig begavelse, synsvanskeligheder eller problemer med at kende forskel på venstre og højre.*’ (Elbro, 1992)

I denne definition bekræftes de tidligere opfattelser af bl.a. de arvelige dispositioner og de hjernemæssige dysfunktioner, men især slås det fast at vanskelighederne fundamentalt ligger i forhold til sprogets lydlige fremtoning og især mellem bogstaverne og disses lyde.

Sammenfattende er der enighed om af ordblindes vanskeligheder primært består i at omsætte bogstaver og tekst til lyde, noget der kommer markant til udtryk ved afkodning af teksten. Markant er det at ordblindhed intet har med intelligens at gøre, og at de fleste ordblinde ikke har problemer med at forstå en oplæst tekst.

Det er disse faktorer der gør at man i anvendelsen af it-hjælpemidler har satset på ordblinde som en primær målgruppe for denne ny teknologi. Det er også denne praksis og opfattelse der ligger til grund for, at jeg i denne opgave vil afgrænse målgruppen til at omfatte mennesker med ordblindhed/dysleksi.

Den historiske begrebsafklaring, definitionerne og forståelse af ordblindhed fortæller ikke noget om hvordan organiseringen af undervisningen af ordblinde elever har fundet sted gennem de seneste 100 år og hvordan det foregår i dag. Dette vil jeg kort optegne i næste afsnit:

Specialundervisningens historie – med fokus på organisering af undervisning af ordblinde børn.

Følgende korte sammenfatning tager udgangspunkt i en artikel af Niels Egelund. (Egelund, 2004).

I 1902 introduceredes forløberen til klasseundervisning i København som vi kender det i dag - med én klasse med elever på samme alderstrin, undervist af én lærer. Samtidig med klasseundervisningens start opstod en række værneklasser, der dog primært var forbeholdt '*sinker, der foruden at være tungnemme tillige ofte var såvel fysisk som psykisk, men frem for alt socialt belastede*' (Egelund, 2004, side 12). Værneklasserne var altså ikke for ordblinde elever og da disse klasser fra 1915 -1925 udvidedes til også at omfatte særlige klasser for svagthørende, talehæmmede og svagtseende, fik de ordblinde heller ikke særlige klasser, i det der nu blev kaldt særskilt undervisning.

Den større udbredelse af intelligenstest og brugen af disse, førte først i 1935 til oprettelsen af særlige læseklasser. En udvikling der betød at det første cirkulære der omhandler særklasser (1943) skelner mellem svagtbegavede og læsesvage, og i det næste årti bliver en stadig større del af eleverne i særklasserne børn med forskellige læsevanskeligheder. Efter en ny skolelov fra 1958 kommer et par år senere en betænkning for Folkeskolens specialundervisning, som det nu kommer til at hedde. Betænkningen danner baggrund for en organisering gennem 1960'erne og 1970'erne med en specialundervisning af elevgruppen i hold, specialklasser og på specialskoler. Op gennem 1970'erne og 1980'erne vinder specialundervisningen i "læseklinikker" mere frem. Organiseringen kan være forskellig, men som udgangspunkt modtager eleverne kun specialundervisning i læsning/Dansk og ikke i alle fag som i en læseklasse. Klinikkerne ses som et supplement til klasseundervisningen, hvor eleven følger sin normale klasse. Læseklasserne bibeholdes i forskellig udstrækning op gennem 1990'erne og helt til i dag hvor læseklasser efter amternes nedlæggelse år 2007 udelukkende bliver kommunale. Fra 1990'erne erstattes begrebet "specialundervisning" efterhånden af "undervisning af elever med særlige behov".

Den seneste ændring af folkeskoleloven i 2003 lægger op til en mere fleksibel strukturering af undervisningen, og der ses nye typer af holddannelser – dels inden for klassen, og dels på tværs af klassen.

Ser man på alderen hos elever der i dag modtager specialundervisning pga ordblindhed, er det ifølge en undersøgelse foretaget af Dansk Videnscenter for Ordblindhed især elever i 4-7 klasse der modtager dette. En række kommuner har dog startet læseklasser for ordblinde elever i 8-10 klasse, men ellers er det mest udbredte udslusningstilbud for disse årgange et ophold på en særlig "ordblindeefterskole". (Haven, 2004) Det er specielt op gennem 1990'er og efter år 2000 at antallet af ordblindeefterskoler er steget markant til et antal på nu 20 i 2005 (www.ordblindeefterskolerne.dk).

Segregering og integration

Efter Danmarks tiltrædelse af Salamanca erklæringen i 1994 er begreber som segregering, integration og inklusion blevet almindelige. (Tøssebro, 2004, Holst, 2000) Med henblik på senere at implementere begreberne i et overordnet handicapbegreb og deltagelse i samfundet, vil jer her indplacere begreberne i ovenstående undervisningsorganisering.

I korte træk betyder segregering at personer der har et handicap eller på anden måde er anderledes udelukkes fra fællesskabet. (Tetler, 2004) Begrundelsen for en segregering kan dels være af hensyn til den enkelte handicappede hvor det fx skønnes bedst for at modtage den optimale undervisning, og dels af hensyn til fællesskabet, hvis man skønner at den handicappede "belaster" fællesskabet unødigt.

Det var ikke de ordblinde elever der, med deres normale begavelse og knap så synlige vanskeligheder, blev segregeret i begyndelse af 1900 tallets værneklasser, men derimod elever med syns- høre- eller talevanskeligheder. Først fra 1930'erne begynder en segregering af ordblinde elever. En segregering der i forskelligt omfang har fundet – og fortsat finder sted i dag. Som beskrevet kunne det være særlige skoler eller læseklasser der varetog al undervisning i et tilpasset og ofte mindre fællesskab – i fysisk afstand fra de øvrige elever i normalundervisningen.

Den adskilte segregering afløstes for nogle elever af en kombination af segregering og integration. Her betød en forskellig organisering i læseklinikker eller holddannelser, at en del undervisning foregik blandt andre ordblinde, mens resten foregik i hjemklassen, hvor eleven så vidt muligt integreredes og deltog på lige fod. Ved hjælp af støttelærerordninger og andre tiltag er der fra 1980'erne forsøgt fuld integration af ordblinde elever i undervisningen. Men det mest almindelige er fortsat at ordblinde elever i et større eller mindre omfang modtager specialundervisning væk fra hjemklassen. (Egelund, 2004)

De seneste år er it-hjælpemidler inddraget i forsøget på at integrere ordblinde elever yderligere i hjemklassen. Dette foregår fx ved at eleven segregeres i en læseklasse og lærer at kompensere for sit læsehandicap, for derefter med det rette udstyr at blive integreret i hjemklassen. (Andresen, 2004). De konkrete it-hjælpemidler til ordblinde samles ofte i begrebet "It-rygsæk". Begrebet er først brugt blandt en mindre gruppe voksne ordblinde i Sverige, men

er siden overtaget og bruges nu som et efterhånden landsdækkende begreb til både ordblinde børn og voksne i Danmark. (Arendal, 2003)

Indholdet i en It-rygsæk består primært af en bærbar computer med oplæsningsprogrammer til syntetisk tale samt særlige programmer til støtte i skrivningen (stavekontroller og prediktionsprogrammer). Ofte suppleres med en skanner med tekstgenkendelsesprogram, idet indskanning af tekster til computeren er helt afgørende for at gøre papirtekster tilgængelig til læsning for den ordblinde. (Arendal, 2003)

Inklusion

Skolens undervisning har de seneste 100 år i stadig tiltagende udstrækning været baseret på læring gennem læsning af tekst på papir. En naturlig konsekvens, både i den segregerede og den integrerede specialundervisning af ordblinde, har derfor været at øge læsefærdighederne på papirmediet, for derved at give eleven mulighed for at deltage i undervisning og senere uddannelse og erhverv. Træning af læsefærdigheder ses som et generelt træk i næsten al litteratur om undervisning af ordblinde – som fx beskrevet i Dalby (1992) og de nyeste nationale handleplaner (Undervisningsministeriet, 2005)

En tanke om inklusion hvor den ordblinde elev undervises i et læringsmijlø, der ikke baseres på læsning, er efter min vurdering vanskelig at forestille sig i skolen – endnu. Det er således min påstand, at reel inklusion først bliver optimal når læring i vidensamfundets skole bygger på andet end traditionel læsning. Et læringsmiljø hvor ordblindes særlige vanskeligheder ikke er en hindring for deres læring. En sådan påstand kan kun underbygges ved at beskrive de ændringer de digitale muligheder betyder for læring i forlængelse af perspektiverne i indledningen.

Læsning og læring i dag og i fremtidens digitale samfund.

Læring foregår allerede i dag på mange måder, men især vil fremtiden byde på læringsmåder der ikke nødvendigvis indebærer læsning af informationer lagret som tekst. Men i den nærmeste fremtid vil læsning og læring ud fra tekster være central, hvorfor dette er udgangspunktet i det følgende.

Læsning forstås ofte som **L** (læsning) = **A** (afkodning) X **F** (forståelse) (Dalby, 1992, side 397, Arendal 2002 side 192). Læsning beskrives her som en kognitiv proces, og et produkt af både en teknisk afkodning, og en forståelse af det nye input. Som set tidligere er ordblindes vanskeligheder ikke forståelsen men derimod afkodningen af teksten, hvilket betyder at computeroplæste tekster ofte er til fuld forståelse og dermed læsning af den ordblinde.

Begrebet funktionel læsefærdighed er blevet udbredt det seneste årti og kan nuancere ovenstående model. Funktionel læsefærdighed forstås som et samspil mellem 4 faktorer i form af:

1 *'Teknisk læsefærdighed, afkodning*
2, *Sprogforståelse*
3 *Aktiv læseindstilling som aktivering af forhåndsviden*
4 Kendskab til teksttyper – genrekendskab'

(Arnbak 2001, side 8)

Også efter denne kategorisering er de ordblindes vanskeligheder primært begrundet i den tekniske afkodning. Dog kan den dårlige afkodning og dermed mindre læseerfaring medføre en selvforstærkende følgevirkning, hvor eleven forringer såvel genrekendskab og forhåndsviden ved senere læsning. (Arnbak 2001) Ovenstående 2 kategoriseringsmodeller er også velegnet til at understrege at computeroplæsning for ordblinde ikke ensidigt løser vanskelighederne, idet det er afgørende af eleven har forudsætninger som forståelse, sprogforståelse, forhåndsviden og genrekendskab m.m. Disse begreber er fortsat genstand for undervisning og udvikling hos ordblinde.

Med udbredelsen af it-hjælpemidler og digitale tekster kommer begrebet læsning og funktionelle læsefærdigheder alligevel under pres, idet de fokuserer på læsning med øjnene. *'Opfattelsen af funktionelle læsefærdigheder må udvides, så den også omfatter læsning med ørerne*' og videre *' læsning er læsning uanset om teksten opfattes med øjnene eller med ørene*' (Andresen, 2004, side 7).

Jeg er helt enig med Andresen, og jeg mener vi i fremtidens digitale vidensamfund er nødt til at udvide vores opfattelse af læsning, og i stedet fokusere på læring eller tilegnelse af viden også på andre måder end gennem læsning med øjnene (Arendal 2000, 2002). Et afgørende element for at læse med ørene er at tekster er digitale, og der sker i disse år en voldsom udvikling på dette område. Om få år vil alle kunne købe en lang række udgivelser i digital form hos forlagene, som det fx er tilfældet i en vis udstrækning hos forlaget Systime (www.systime.dk). Stadig flere rapporter og anden litteratur bliver tilgængelige på Internettet, som det også fremgår af litteraturlisten i denne opgave. Udover at købe digitale bøger, vil ordblinde kunne låne digitale udgivelser hos Danmarks Blindebibliotek, som det allerede i et vist omfang er muligt i dag (www.e17.dk).

Selvom tekst indtil videre er central i digitale bøger, vil nye digitale og ikke tekstbaserede lagrings og formidlingsteknologier vinde kraftigt frem de kommende år. Selvom Internettet for en stor del består af tekster, er disse ikke altid lineært baseret, men består af en række hyperlinks, der radikalt ændrer læsemetoden til spring mellem mange meget forskelligartede tekster og genrer. Samtidig er læsning ikke styret at en forfatter, men det er læseren der prioriterer og vælger ud. Dette er kun første skridt mod medier der i langt højere grad ikke vil baseres på tekst, men derimod på brug af video, billeder, lyd m.m. (Langager 2000, Arendal 2003 og 2005).

De markant ændrede muligheder for læring medfører af det handicap som ordblinde hidtil har haft i Gutenberg Æraen (Langager 2000) reduceres eller ændres markant, og vores opfattelse af ordblindes handicap bør således nuanceres.

Ordblindes deltagelse i det digitale vidensamfund.

For at se nærmere på hvordan ordblindes handicap kan forstås i en nyere sammenhæng, vil jeg præsentere en overordnet forståelse af handicapbegrebet i form at WHO's "Internationale klassifikation af funktionsevne, funktionsevnenedsættelse og helbredstilstand" - ICF. (Schiøler, 2003).

I ICF hedder det bl.a. at: '*Formålet med ICF er at tilbyde et fælles, standardiseret sprog og en tilsvarende begrebsramme til beskrivelse af funktionsevne og funktionsevnenedsættelse i relation til helbredstilstanden*' og

videre er perspektivet at: *'ICF flytter fokus fra sygdom og helbredelse til også at omfatte det, der har betydning for deltagelse i et almindeligt hverdagsliv, i fællesskab med andre og i samfundet'*. (Lange, 2005, side 9) ICF forsøger ved denne handicapmodel at tage højde for kritikken fra tidligere og forskellige handicapforståelser, i en fælles forståelse som kaldes den biopsychosociale model. Det forsøges gjort ved at: *'ICF integrerer det medicinske, naturvidenskabelige, og det psyko-sociale, humanistiske Menneskesyn'*. (Lange, 2005, side 9).

Modellen ser i oversigtsform ud således:

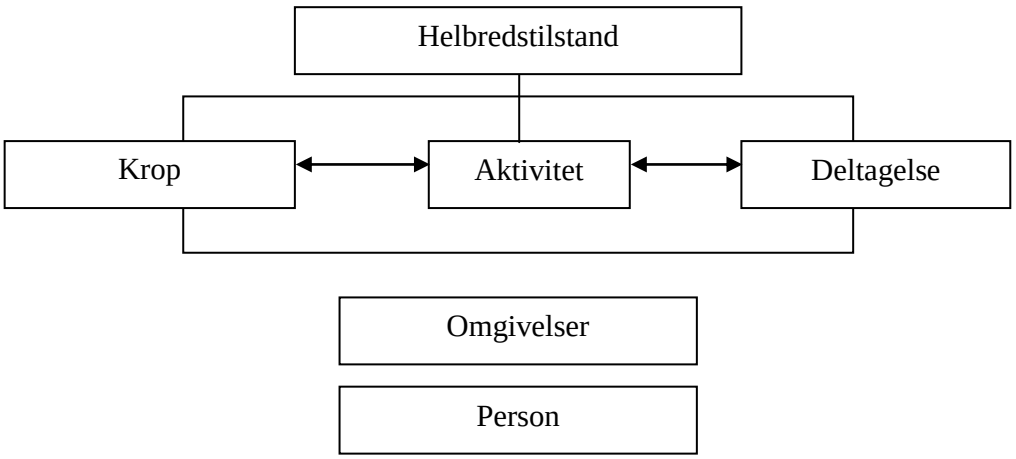

Med modellen indfører ICF et nyt og grundlæggende begreb kaldet funktionsevne:
'Funktionsevne er en overordnet term for kroppens funktioner, kroppens anatomi, aktiviteter og deltagelse. Termen angiver aspekter af samspillet mellem en person (med en given helbredstilstand) og personens kontekstuelle faktorer (omgivelsesfaktorer og personlige faktorer). (Lange, 2005, side 12).
En persons funktionsevne er altså samspillet mellem kroppens funktioner og anatomi, aktiviteter og deltagelse – set i relation til kontekstuelle ydre- og indre påvirkninger i form at omgivelses- og personlige faktorer.

I forhold til en forståelse af ordblindes handicap og muligheder mener jeg, at modellen kan tilføje nye perspektiver om ordblindes funktionsevne og deltagelse i et digitalt vidensamfund. Mens det kropslige forstås som en funktion/dysfunktion i hjernen, forstås aktiviteten som færdigheden læsning. I den traditionelle opfattelse af læsning ses dette som den nødvendige forudsætning for deltagelse i samfundet, men her mener jeg den traditionelle læseopfattelse bliver utilstrækkelig. Hvis der sættes lighedstegn mellem færdigheden læsning og deltagelse i samfundet, er den oplagte løsning på ordblindes vanskeligheder som beskrevet tidligere undervisning i færdigheden læsning. Dette fastholder fokus på et aktivitetsniveau.

Det helt centrale ved ICF er ikke aktiviteten, men derimod deltagelsesaspektet, der på mange måder kan sammenlignes med delagtighed (Tetler, 2004). Især er det afgørende at adskille aktiviteten fra deltagelsen og den

samlede funktionsevne, og det er denne adskillelse, der er det nye for ordblinde i det digitale vidensamfund. Funktionsevnen, der omfatter deltagelse i et digitalt vidensamfund, bliver mulig i kraft af andre former for ”afkodning” af digitale informationer, der ikke er bundet til papir og læsning af dette. Aktiviteten for ordblinde ændres i modellen til ikke længere at bestå af læsning men til også at omfatte nye aktiviteter og andre måder at tolke/omsætte fremtidens digitale informationer.

Modellen viser også, at såvel omgivelserne som det personlige har indflydelse på deltagelsen for den ordblinde, hvilket jeg dog kun vil omtale meget kort. En helt afgørende indflydelse har samfundet ved at stille information til rådighed i en form som er tilgængelig for ordblinde. På kort sigt betyder det først og fremmest en generel anvendelse af digitale tekster, mens der på længere sigt vil vise sig andre muligheder. En anden og afgørende faktor er omgivelsernes accept af disse nye aktiviteter, og at deltagelse er det væsentligste, uanset at den ordblindes aktivitet er anderledes end den læseform, som har været fremherskende de sidste 500 år. På det personlige plan er der en række afgørende faktorer, hvoraf blot skal nævne selvtillid og initiativ som et par væsentlige.

Aktuelle eksempler på it-hjælpemidler i undervisningen

Med udgangspunkt i ovenstående handicapforståelse vil jeg eksemplificere de ufordringer jeg ser i forhold til ordblindes funktionsevne og deltagelse i vidensamfundet.

Det første eksempel er udviklingen på en række specialefterskoler for ordblinde elever. Udviklingen er blandt andet beskrevet i projektrapporten fra projektet ”Det går bedre med” (Jandorf, 2003).

Projektets ide var at øge anvendelsen at it-hjælpemidler på skolerne. Her har især erkendelsen af it-hjælpemidlernes kompenserende værdi betydet en markant ændring af undervisningen på flere efterskoler. Mens man før projektet koncentrerede undervisningen om læsetræning i traditionel forstand, er fokus efter projektet på flere skoler flyttet til at eleven med it-hjælpemidler kan kompensere for en stor det af sit handicap, og deltage på ”lige fod” med andre i senere uddannelse og arbejde som det fx er beskrevet hos Farsø Efterskole (Primdahl, 2005 og Farsø, 2005). Fokus på denne og andre efterskoler går således fra færdighedstræning vha ikke alderssvarende tekster fra 1-3 klassetrin, til læsning med it-hjælpemidler af alderssvarende materialer. Den ordblinde lærer at leve med sit handicap og om nødvendigt at klare sig med en it-rygsæk med henblik på at kunne deltage i uddannelse og erhverv på trods af læsevanskeligheder.

En konsekvens af projektet og et senere samarbejde med Undervisningsministeriet har medført en ny bekendtgørelse som udsendtes november 2005. Her forbedres ordblinde elevers mulighed for at bruge it-hjælpemidler ved Folkeskolens afgangsprøver, samtidig med at Undervisningsministeriet fremover udgiver en CD-rom med digitale indlæsninger til målgruppen. Ved brug af oplæsningsprogrammer og særlige programmer til stave- og skrivehjælp kan eleven fx flytte fokus i prøven ”skriftlig fremstilling” fra en dårlig læseforståelse af opgaveteksten og mange skrive- og stavefejl, til en bedre formulering og skrivning på computer med it-

hjælpemidler - og dermed vise større muligheder for deltagelse i uddannelse og arbejde.

Et andet projekt, PC-læsning, der startede i oktober 2005 blandt voksne ordblinde, påvirker også udviklingen på ordblindeefterskolerne. Til projektet er udviklet et nyt testmateriale, der modsat fx ”Læsetekster for Unge og Voksne” (Arnbak, 2001) ikke tester funktionel læsning med øjnene, men derimod ordblindes funktionelle læsning ved supplerende oplæsning med syntetisk tale – i projektet defineret som PC-læsning, hvor der både læses med øjne og ører. Testene i projektet, der omfatter ca. 150 voksne ordblinde, ligger læseteoretisk på linie med OECD rapporten SIALS m.m. hvilket betyder at testene vurderer forståelsen og anvendelsen af indholdet af læsningen. (Pilegård Jensen, 2000). Projektet fokuserer på at vurdere ordblindes funktionelle læsekompetence ved anvendelse af it-hjælpemidler - med henblik på en funktionsevne til inklusion, deltagelse og fastholdelse på arbejdsmarked.

Projektets ide og tests forsøges i øjeblikket implementeret i et opfølgende projekt på ordblindeefterskolerne. Et projekt der yderligere vil fokusere på unges funktionelle ”PC-læsning” og mulighed for deltagelse i uddannelse og erhverv på trods af læsevanskeligheder.

Et tredje projekt er fra en læseklasse for ordblinde elever i 5-7 klasse i Hinnerup Kommune. Projektet, der var en del af ITMF initiativet fra Undervisningsministeriet, er forskningsmæssigt beskrevet af Bent B. Andresen fra DPU. Fokus i projektet var ikke at eleverne skulle øge deres traditionelle læsekompetence, men derimod ”*hvordan eleverne kunne tilegne sig viden og udvikle faglige og personlige kompetencer, idet de kompenserer for deres læsevanskeligheder med computerstøtte*” (Andresen, 2004, side 4). Også her var fokus på læring, integration og inklusion samt deltagelse i undervisningen på trods af læsevanskelighederne.

Der er således en række eksempler på hvordan it-hjælpemidler kan medvirke til, at ordblinde børn og unge, på trods af traditionelle læsevanskeligheder, kan kompensere for en del af deres læsehandicap. Samtidig skal det igen understreges, at det kun er den del af læseprocessen der omfatter afkodningen at den ny teknologi kan afhjælpe, hvorfor en anvendelse af informationerne fortsat kræver forståelse m.m.

Konklusion:

Læsning som det traditionelt opfattes i dag er en konsekvens af Gutenbergs opfindelse af bogtrykkerkunsten, og de følgende århundredes stadig større udbredelse af papirtekster frem mod i dag. Som en konsekvens heraf har vi set at ordblindes vanskeligheder har betydet en undervisningsmæssig satsning på læsetræning i mere eller mindre segregerede former. Med ny teknologi og efter ”Gutenberg Æraen” (Langager 2000) står vi i et paradigmeskifte. Nu bliver det for første gang i historien muligt for ordblinde, at tilegne sig viden på trods af deres afkodningsvanskeligheder af papirtekster. Dermed forbedres deres funktionsevne og muligheder for deltagelse i vidensamfundet.

Vi har set, at der med nyere handicapforståelser åbnes op for en begrebsudvidelse hos såvel læseforskningen som undervisningspraksis på området. Der er allerede flere eksempler på god og innovativ praksis på området og begyndende forskning.

Denne opgave har ikke til hensigt at forenkle en kompliceret problemstilling, og vil ikke pege på at en computer med oplæsningsværktøj løser alle ordblindes problemer. Men det er min hensigt at vise, at teknologien i de kommende år kan forbedre ordblindes funktionsevner og muligheder for inklusion og deltagelse i samfundet markant. Det er således afgørende at såvel læseforskningen som uddannelsespraksis i Danmark tager udfordringen op.

At det netop er de ordblinde, der som en af de første målgrupper hidtil er satset på ved anvendelse af denne nye teknologi fremgår af afgrænsningen. Men som følge af den fortsatte udbredelse af bl.a. begrebet ”IT-rygsæk” blandt børn i skolen, er interessen stærkt stigende for at andre grupper af elever kan have gavn af teknologien. Der er således ikke tvivl om, at andre grupper end ordblinde i forskelligt omfang kan drage nytte af de nye muligheder i det digitale vidensamfund.

Det må dog erkendes, at den ny teknologi ikke nødvendigvis er til glæde for alle grupper af elever. Andre grupper vil måske få nye vanskeligheder med at håndtere udfordringerne i et digitalt samfund hvor hastigheden i forandringerne stadig stiger. Dette understreger nødvendigheden af at sætte fokus på området, for at alle fagfolk i så høj grad som muligt kan påvirke den teknologiske udvikling til glæde for så mange som muligt.

Afslutningsvis skal blot nævnes at alle mennesker uden tvivl vil ændre ”læsestrategier” på blot lidt længere sigt og allerede nu kan computeroplæsning anvendes af alle. Som eksempel skal nævnes, at jeg har ”skimmelæst” flere af rapporterne i litteraturliste, ved at min computer har oplæst disse mens jeg kørte bil.

Litteratur:

Andresen, B. B. (2004). Forskningsrapporten Læsning for alle 1, http://bilag.hinnerup.dk/filarkiv/laesestaveskrive_Hinnerup.pdf

Arendal, E (2000). Læsning i det digitale Danmark, Hit nr 1 og Læseundervisning i fremtidens digitale Danmark, Hit nr 3, Hjælpemiddelinstituttet

Arendal, E (2002). Computeren som elevens værktøj – og som undervisningsmiddel. I Jansen, Mogens (Red): *Specialundervisning i læsning*. Kroghs forlag

Arendal, E & Hansen, K. M. (2003). It rygsæk til ordblinde. Hjælpemiddelinstituttet

Arendal, E (2005). Usikre læsere og stavere – it som kompenserende hjælpemiddel. I Andresen, B: *Håndbog i pædagogisk it-vejledning*. Kroghs forlag.

Arnbak, E (2001). Læsetekster for Unge og Voksne - Vejledning til testmateriale. Psykologierhverv.

Dalby, M et al. (1992). Bogen om læsning III. Munksgaard, DPI,

Egelund, N (2003). Undersøgelse af specialundervisningen i Danmark, DPU

Egelund, N (2004). Specialpædagogik – fra gamle mod nye paradigmer. I Egelund, N, *Specialpædagogisk praksis – indspil og udspil*. DPU

Elbro, C 1992. Definition af dysleksi. Her fra Dansk videnscenter for Ordblindhed http://www.dvo.dk/index.php?id=78 .

Farsø, 2005. IT i undervisningen. Farsø efterskole. www.f-e.dk/om_skolen/it_hverdagen.html

Haarder, B (2005). Pressemeddelelse fra fremlæggelse af den nationale handlingsplan for læsning. www.uvm.dk/05/glad.htm?menuid=6410 .

Haven, D & Nielsen, H (2004). Ordblindhed - rapport over spørgeskemaundersøgelsen: ”Kommunale tilbud til ordblinde elever” DVO. www.dvo.dk/fileadmin/lavervi/publik/pprrapport/index.html

Holst, J (2000). Specialpædagogisk retorik og virkelighed. I Holst, J, Langager, S og Tetler, S: *Specialpædagogik i en brydningstid*. Forlaget Systime.

Jandorf, B. D. (2003). Det går bedre med – et udviklingsprojekt på 14 ordblindeefterskoler. DVO www.dvo.dk/lavervi/publik/prorapport/index.html

Langager, S (2000). Specialpædagogik efter ”Gutenberg Æraen”. I Holst, J, Langager, S og Tetler, S: *Specialpædagogik i en brydningstid*. Forlaget Systime.

Lange, L (2005). ICF – den danske vejledning og eksempler fra praksis. Marselisborgcentret. www.marselisborgcentret.dk/fileadmin/filer/PDF-filer/ICFvejledning.pdf

Pilegård Jensen, T & Holm, A (2000). SIALS rapporten. AKF. www.akf.dk/dk2000/pdf/sials_2.pdf

Pilegård Jensen, T (2001). Læsefærdigheder og deltagelse i samfundslivet, AKF og SID. www.akf.dk/dk2001/pdf/sid.pdf

Primdahl, L (2005) Oplæg på konferencen ”Ordblinde og IT” www.hmi.dk/index.asp?Id=753&797#753

Rasmussen, L (1999) Altid nye læsevanskeligheder, hvorfor?, Landsforeningen af Læsepædagoger,

Schiøler, G & Dahl, T (2003) ICF - International Klassifikation af Funktionsevne, Funktionsevnenedsættelse og Helbredstilstand. Munksgaard

Socialmisteriet (1994), Lige muligheder for handicappede. Fra Det centrale Handicapråd www.dch.dk/fnregl/fnregl.pdf

Tetler, S (2004), Delagtighed - et specialpædagogisk kernebegreb. I: Egelund, N: *Specialpædagogisk praksis – indspil og udspil*, DPU

Tøssebro, J (2004). Integrering och inkludering. Studentlitteratur

Undervisningsministeriet (2005). National handlingsplan for læsning, UVM. www.uvm.dk/05/documents/national_handlingsplan.pdf